

Ліст у рэдакцыю

У рэдакцыю часопісі „Большавік Беларусі“

У № 5 часопісі за бягучы год зьмяшчаю рэцэнзія на маю працу „Арганізацыя селянскай гаспадаркі ў раёнах Цэнтральнай Беларусі“. Гэтая рэцэнзія зьявілася ў сабе пераглед на паразуменьня і памылка, якія я лічыў-бы патрэбным выправіць.

Задачай маеі працы было даць аналіз важнейшых географічных (расіных) тыпаў селянскай гаспадаркі Цэнтральнай Беларусі на падставе бюджэтных матэрыялаў. Для арыентаваньня на карце гэтых тыпаў, для увязкі іх у агульную сыстэму географічных ведаў аб Беларусі, я ў пачатку працы даю грубую схэму раёнаваньня Цэнтр. Беларусі, выкарыстоўваючы гэты невялікі матэрыял масавай статыстыкі, якія я меў у часе працы (1923 год). Гэтае раёнаваньне, якое мела толькі службовы характар, чамусьці затрымала на сабе асабліваю ўвагу рэцэнзэнта і дазволіла яму зрабіць мне шмат прынцыповых зьмуду. Важнейшыя з іх:

- 1) карыстаць матэрыяламі статыстычнага перапісу 1916 г.;
- 2) ужываньне г. зв. „натуралістычна-тэхнічных“ паказчыкаў і
- 3) „улічэваньне перацэнаў залежнасьці арганізацыі гаспадаркі ад натуральных умоў“.

Хаця на падставе першага закіду рэцэнзэнт вінаваціць мяне ня больш і ня менш, як у тым, што я „ігнарую такі факт, як Кастрычніцкая Рэвалюцыя, але мне ўсё-ж прыдзецца паўтарыць толькі сказанае ў самой працы:—у 1923 годзе ніякіх іншых матэрыялаў на дробных тэрытарыяльных адзінках ня было апублікавана і пры ўсім сваім жаланьні я ня мог дастаць колькі небудзь поўных сыважэйшых лічбаў. Дый да сёньняшняга дня мы ня маем на Беларусі матэрыялаў спалнашых сельска-гаспадарчых перапісаў за паслякастрычніцкаўсіі час, што прымушае і цяпер пры вывучэньні географіі сельска-гаспадарчай вытворчасьці шырока карыстацца лічбамі першага ў Беларусі падворнага эканамічнага сьпісу. Вельмі сумна, што вывучэньне гэтае важнае статыстычнае крыніцы кваліфікуюцца такім чынам, як гэта зрабіў рэцэнзэнт.

Надзвычайна варажэ рэцэнзэнт адносіцца да „сыстэмы натуральных і натуралістычна-тэхнічных паказчыкаў“, пры чым пад першым ён разумее прыродныя ўмовы (глеба, клімат, рэльеф), а пад другім—такія паказчыкі сельска-гаспадарчае статыстыкі, як прапарцыя культур, склад стада і г. д. Блытаючы, відаць, гэтыя катэгорыі між сабою („натуралістычны“ (дешч кажаць „прыродныя“) умовы гаспадаркі, натуральныя формы гаспадаркі, натуралістычны спосаб выяўленьня апошніх), рэцэнзэнт прылічвае іх без усякіх падстаў... ізабародніцкай школе, якая *) „спрабуе (?) перадаць сутнасьць сельскае гаспадаркі і яе дыфэрэнцыяцыю ў прастору (?) пры дапамозе натуралістычна-тэхнічных элемэнтаў сельска-гаспадарчага вытворчу“. Замест гэтага „дробнабуржуазнага“ спосабу, які ён разьбівае шатаўці з кнігі праф. Студэнскага (гл. яго „Очерки сел. хоз. эканоміі“, стар. 104), рэцэнзэнт усюльда за тым-жа Студэнскім прапаўца карыстацца пры раёнаваньні выключна аналізам валавой прадукцыі гаспадаркі, якая „сыць найбольш поўны і аб'ектыўны паказчык“ **). У сваёй кнізе я нідзе не супярэчыў проці раёнаваньня паводле прыбытку, наадварот яшчэ раней, чым заапанавалі свой мэтад Котаў і Студэнскі, я ў данай працы прычытаю да характарыстыкі раённых тыпаў гаспадаркі аналіз валавога і чыстага прыбытку і разьмеркаваньне апошняга, карыстаючыся зьяянаванымі матэрыяламі, а не норматывамі выяўленьня, які гэта прапаўцацца пры названым мэталзе; у гэтым, як я ўжо казаў, і была сутнасьць маеі працы. Прыходзіцца думаць, што або рэцэнзэнт вельмі шудважліва прачытаў маю кнігу, або ён хоча саўсім забараніць ужываць натуралістычна-тэхнічныя паказчыкі нават для груба-схэматычных увяленьняў. Такім, здавалася-б значайшым рэчам, як „прапарцыя культур“, або „процент кароў у стадзе“ рэцэнзэнт не задумаецца прылісаць шкюдны ідэалогічны колер. Калі гэта робіцца для таго, каб выразьнен вынічы ўсе вартасьці мэталду Студэнскага, дык ня трэба забывацца, што і гэты мэтад для марксіста далёка не такі бясспрэчны даскананы, як гэта здаецца аўтару рэцэнзіі. У прымове да адной кнігі намяснанага аўтара Рэд. Выд. Аддзел Міжнароднага

Аграрнага Інстытуту аб палеміцы аўтара з ізабароднікамі піша, што гэта „крытыка адным сэктарам буржуазнай эканоміі другога“, пры чым яго мэтад „сам на сабе яшчэ пакуль не даскананы і мае ў сабе буйныя памылкі“, ім „адразаецца ўсякая магчымасьць разгляду сыстэм і тыпаў сельскае гаспадаркі з погляду рэнтабельнасьці, не асыяганьня саўсім пытаньня аб вытворчасьці працы і аб будове капіталу“... Адносіцца бясспрэчна да гэтага мэталду, пасля сказанага, марксісты ня можа.

Ня меншай падрачнасьцю выяўляю мне і асноўны рэцэнзэнта да прыроды (ці як ён кажа, „натуральных“) умоў гаспадаркі. Калі мы хочам вытлумачыць сабе тую прыродную базу, на якой разьвіваецца пэўны тып гаспадаркі, дык гэта ніяк не азначае, што сапраўднае разьвіцьцё гаспадаркі, як тэхнічна прагрэс і на яго падставе рост тэхнічных сіл, адкадзецца“. Такі пагляд рэцэнзэнта можа і меў-бы сьмеласьць, калі-б пры раёнаваньні базіравацца выключна на прыродных умовах краю. Я, аднак, гэтага ў сваёй працы не раблю. У аснову ўсе гэі-жа грубае схэмы раёнаваньня я кладу аднакі агульна-геаграфічны: характар краўвяду (фізыка-геаграфічнага), гушчыню насяленьня і спецыяльны сельска-гаспадарчы аднакі сыстэмы раьніцтва. Такім чынам, падлічваюцца побач з элемэнтамі прыроднымі і элемэнтамі сацыяльнымі і эканамічнымі. Падобныя прынцыпы былі пакладзены і ў вядомым раёнаваньні Дзяржліяну РСФСР. Так у яго тэзісах, прадстаўленых З сьцеі ВІСІК мы чытаем: „Выдзяленьне эканамічнага раёну... можа быць праведзена выключна толькі пасля стараннага напярэдняга вывучэньня ўсіх фактараў эканамічнага жыцьця: прыродных ра-урсаў гушчыні і разьмяшчэньня насяленьня існаючых прамысловых і тэхнічных вартасьці і г. д.“. Вывучэньне прыроды, насяленьня і гэлікі ставіцца ў аснову раёнаваньня, на якім будуюцца ўсе разьвіцьцё Савецкае дзяржавы, а рэцэнзэнт гэтыя прынцыпы абвясчае ізабародніцкімі і дробнабуржуазнымі. Да яго ведама, аднак, трэба давесць, што ў даным выпадку ён сам выказвае пагляд імяна ізабародніку, бо нішто іншы як яны адмаўляюць усякага значэньня прыродным умовам пры раёнаваньні, разглядаючы сельска-гаспадарчыя раёны толькі як стады эвалюцыі. У іх рэцэнзэнт запавячыў і сваю аргументацыю.

Жаданьне наклесць на маю працу ізабародніцкі ярлык даваля рэцэнзэнта да шьвардзеньняў, падрачнасьць якіх кідаецца ў вочы кожнаму, троху знаемаму з пытаньнем. Іншыя закіды яго вынікаюць з некадання ачыцца з умовай працы і характарам матэрыялаў, а таксама з поўнай няўвагі да ўсіх маіх зьсьцьрог аб неахвотах працы, зробленых у кнізе. Дзеся таго, што паўтарыць іх тут немагчыма, я коротка толькі растлумачу важнейшыя. Узяты для досьледу толькі сярэдніцкія гаспадаркі, бо адсутнічаць масавае статыстыкі на пытаньнях дыфэрэнцыяцыі селянства ў Беларусі, у той час не давала гарантыі ў прыблізна нават правільным выбары аб'екстаў досьледу на соцыяльных групах. Затым то матэрыял досьледу намі скарыстаны выключна для характарыстыкі прасторанай (геаграфічнай) дыфэрэнцыяцыі сельскай гаспадаркі. Дыя характарыстыкі гаспадаркі розных сацыяльных груп у наступным (1924) годзе быў праведзены новы бюджэты досьлед, у якім бюджэты браліся з трох асноўных сацыяльных груаў селянства; матэрыялы гэтага досьледу яшчэ не апублікаваны, аднак, вынікі яго гэтак сама як і ўжо апублікаванага досьледу, выкарыстоўваліся ў практычнай рабоце Наркамзема. Затым я не магу згадзіцца з заявай рэцэнзэнта, што практычныя вывады маеі кнігі непацрэбны, бо яны ўжо вызначаны ў плане Наркамзема, які быў надрукаваны раней. Мне здаецца, што імкнуцца ня столькі да пазнавальных мэт, а і да мэт перабудовы гаспадаркі мы ніколі не павінны ўхіляцца ад даваць практычных вывадаў незалежна ад таго ці яны пацьвярджаюць якія-небудзь іншыя, нават найлепшыя, вывады ці ім супярэчаць. Робяцца далей мае закіды, што я многа ўвагі аддаў на аналіз спажываньня. Гэтаму пытаньню ў маеі працы адведзена 8 старонак, прычым я саўсім не надаю яму таго значэньня, як гэта хоча прылісаць мне рэцэнзэнт. Мае погляды на сутнасьць селянскай гаспадаркі і яе прыбыток даволі выразна выяўляюцца ў кнізе (гл., напр., стар. 130); нічога супольнага з сямейна-спажывацкай тэорыяй яны ня маюць. Не падобнаюцца рэцэнзэнту і розныя іншыя рэчы, што рабіць распаўсюджа на некалькі падрабэнаў (што ў гэтым благага?), што ў гадзі энэвоцый і агульнай натуралізацыі гаспадаркі гадоўля свёнай аказалася мадэрнізацыйнай, што наадварот у гэтыя-ж гады ўзрасло аўтарства і г. д. Хаця ўсе гэтыя факты агульнавядомы ўжо з масавае статыстыкі, аднак, для рэцэнзэнта яны зьяўляюцца парадоксамі, вынікам маіх „супярэчных і не абгрунтаваных разважаньняў“, якія „можна характарызаваць, як бясэнатэмыя, з адарванасьцю ад часу і сапраўднага жыцьця“... „Сыстэма“ рэцэнзэнта сама за сябе гаворыць. Яна вымагае ў імя прымітнучых шаблёнаў, вычатыных з таго ці іншага падручніка, замазваньня фактаў сапраўдных, іншыя ўвагі рэцэнзэнта тронуцьця на непаразуменьнях, калі не на сьведомым скажэньні фактаў. Так, ён заяўляе, што быццам я сам прызнаю гаспадаркі, на якіх зроблены бюджэты аписаны, „у большасьці не тыповымі“, тады як гэтая мая фраза адносіцца да забараваных бюджэтаў, выключных масовымі аграномамі і не увайшоўшых у распрацоўку. Робіцца мне закід у „надзвычайна вольных адносінах да беларускае мовы“. Прыкладам „вольных выразаў“ рэцэнзэнт лічыць тэрмін „дзіўнае селя“, па расійску—маслічныя семена (насеенне лену, канпель, соўнечніка і інш.),—тэрмін „добра знаёмы кожнаму аграному і эканамісту ў згоны з беларускай тэрмінастэіяй“. Аўтар рэцэнзіі,

*) Падано даслоўна з захаваньнем правапісу.

***) Чытаюць у Студэнскага падзецца без узгаданьня крыніцы. Рэцэнзэнт, відаць, лічыць, што тэоры гэтага аўтара кожны павінен знаць напамыч.

*) Словы рэцэнзіі.

